

Hamdi Varoğlu (1901, İstanbul-1968, İstanbul)

Fıkra yazarı, çevirmen. Turizm Bakanlığında çalıştı, Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü İstanbul Müdürlüğü görevinde bulundu. Uzun yıllar *Cumhuriyet* gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. Çok sayıda dünya klasiğinin yanı sıra “Emile Zola’nın romanlarını akıcı, büyüleyici Türkçesiyle bize kazandırmış”tır (Selim İleri). Attilâ İlhan’ın ifadesiyle, “en iyi Zola çevirmenidir”.

Hamdi Varoğlu’nun *Tılsımlı Deri* çevirisi, eserin ilk Türkçe çevirisidir ve Hilmi Kitabevi tarafından 1940 yılında yayımlanmıştır.

Yordam Edebiyat’ın bu basımında, Reha Varoğlu tarafından redaksiyonu yapılan ve açıklamalı notlar eklenen çeviri, Cem Eroğul ve Safa Enis Sağlık tarafından gözden geçirilmiş, çeviri dili günümüz Türkçesine uyarlanmıştır.

Eserin orijinal adı:

La Peau de Chagrin

HONORÉ DE BALZAC

TILSIMLI DERİ

ROMAN

TÜRKÇESİ
HAMDİ VAROĞLU

*yordam
edebiyat*

Yordam Edebiyat: 142 • **Tılsımlı Deri** • Honoré de Balzac

ISBN 978-605-172-745-5 • *Türkçesi*: Hamdi Varoğlu

Redaksiyon: Reha Varoğlu • *Kitap Editörü*: Cem Eroğlu • *Düzeltilme*: Safa Enis Sağlık

Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner

Birinci Basım: Ağustos 2025

© Yordam Kitap, 2018

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)

Kuloğlu Mahallesi Altıpatlar Sokak Çubukçu Çıkmaızı No.1/A Beyoğlu-İstanbul

Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1

Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2

34310 Haramidere / İstanbul

Tel: 0212 412 17 77

TILSIMLI DERİ

ROMAN

İÇİNDEKİLER

HONORÉ DE BALZAC (1779-1850) / <i>Adnan Cemgil</i>	9
I. TILSIM	13
II. KALPSİZ KADIN	90
III. CAN ÇEKİŞME	202
SONSÖZ	301

HONORÉ DE BALZAC

(1779-1850)

Adnan Cemgil

Yaşamı

Fransa'nın merkez-batı bölgesinde yer alan Tours kentinde dünyaya gelen Balzac, orta halli, taşralı bir ailedendi. Babası noter kâtipliğinde ve kamu görevlerinde bulunmuştu. Sekiz yaşında koleje başlayan Honoré, haşarı bir çocuktü. Derslerine de iyi çalışmazdı. Bu okulda altı yıl yatılı okudu. On dört yaşında iken, yatılılık yaşamına dayanamadı, zayıfladı ve güçten düştü. Bunun üzerine, gündüzlü olarak Tours Lisesine verildi.

Balzac, on beş yaşına gelince, babası evini Paris'e taşıdı. Ortaöğrenimini burada güçlükle bitirebilen Honoré, üç yıl sonra da hukuk fakültesinden diploma aldı.

Babası, ona kendisi gibi bir noter kâtipliği buldu. Bu işte iki yıl kalan genç adam, daha sonra şair olmak istediğini söyleyerek işinden ayrıldı. Evden de ayrılıp, bir tavan arasına yerleşti. Burada geçen sıkıntılı yaşamın başlarında, on iki hecelik şiir biçiminde bir tiyatro oyunu yazdı. Bu oyunla başarı sağlayamadı. Ama Balzac, ünlü bir yazar olmayı bir kez kafasına koymuştu. Noter kâtipliğinde çeşitli konumlardaki insanlar hakkında edindiği bilgilerle yetinmiyor, sokak sokak dolaşarak çeşit çeşit insanlar tanımaya çalışıyor, işçilerin arasına karışarak onların konuşmalarını, alışkanlıklarını öğreniyordu. İşte Balzac'ın romanlarıyla gerçekçi (realizm) edebiyatın en özgün ürünlerini yaratmasında, onun bu gözlemlerinin büyük etkisi olmuştur.

Bu arada, büyük bir tutkuyla kitap okuyordu. Onun gönül ilişkilerinin başlangıcı da bu evreye rastlar. İlk sevgilisi, kendinden büyük, kırk üç yaşındaki Madam de Berny adlı evli bir kadındır. Bunun ardından, çoğu aristokrat ve hemen hepsi de kendinden daha yaşlı kadınlarla ilişkilerini sürdürdü. Romanlarında, övgüyle yer verdiği soylu kadın tiplerinin örnekleriydi bu kadınlar. Bu yıllarda politikayla da ilgilenen Balzac, aşırı kralcı bir eğilim sergiledi. Koyu Katolikliği ile birleşen bu eğilimiyle Balzac, katı bir tutucu olmuştur. Ne var ki, büyük sanatçı gücü onu, bu kişisel eğiliminin etkisinden koruyarak gerçekçi bir edebiyat yolunda ilerlemesini sağlamıştır.

Yine aşağı yukarı bu yıllarda kendini ticaret yaşamına verdi. Kitapçılık yaptı, sonra basımevi kurdu. Ama bu işlerde herhangi bir başarı sağlayamayarak iflas etti. Bu arada, iş hayatına egemen olan para babalarının dalaverelerini, sömürü yöntemlerini de yakından tanıma olanağı buldu. Paradan başka değer tanımayan burjuvazinin destekçiliğini yapan hukuk sisteminin içyüzünü öğrendi. İşte, romanlarının büyük bir bölümünü kucaklayan “İnsanlık Komedi” dizisinin dayandığı bilgileri de bu deneylerden edinmişti Balzac.

İlk ününü, *Les Chouans* (Köylü İsyanı) ve *Evliliğin Fizyolojisi* adlı kitaplarıyla kazandı. Daha sonra ölümüne kadar, birbirleriyle başarıda yarış eden tam 90 yapıt yarattı. Balzac’ın sanat yaşamı çetin bir yarışmayla geçti: Günde en az on iki saat çalışırdı. Birçok çalkantılar, üzüntülü ve coşkun sevinçler ve heyecanlarla geçen yaşamı, uzun yıllar ilişkide bulunduğu Polonyalı Kontes Hanska ile evlendikten iki ay sonra 1850’de sona erdi.

XIX. yüzyıl gerçekçilik akımında Balzac

Fransa’da XVIII. yüzyılda başlayan pozitif bilimsel düşünce, XIX. yüzyılda daha da yoğunlaşarak gelişti. Devrimden sonra tarih sahnesine egemen olan burjuvazi, birbiri ardınca gelen bütün siyasal rejimlerde (Cumhuriyet, Napolyon İmparatorluğu,

Restorasyon) topluma yön veren egemen sınıf olmayı hep sürdürdü. Ekonomik çıkarları akla ve deneye dayanmayı gerektiren burjuvazi, bilimde olduğu kadar güzel sanatlarda da bu anlayışı temel ilke haline getirmiştir.

Bu yüzyılın edebiyatında da gerçekçilik bu temel ilkelerden yola çıkmıştı. On dokuzuncu yüzyılda Fransız edebiyatına (özellikle roman ve öyküde) damgasını vuran gerçekçi okulun en güçlü adları Stendhal, Gustave Flaubert, Prosper Mérimée, Jules ve Edmond Goncourt, Émile Zola ve Balzac'tır. Bunların hepsi genel eğilimleri ile gerçekçi (realist) idiysele de, her biri ruhsal yapıları, aile kökenleri ve toplumsal konumlarının etkisiyle birbirinden ayrı ürünler vermişlerdir.

Balzac'ın sanatı

Yukarıda, yaşamı bölümünde anlatıldığı gibi Balzac, siyasal eğilimi ve dünya görüşü açısından kralcı ve koyu Katolik idi. Yapıtlarında onun bu özelliği yer yer kendini göstermiş olmakla birlikte, büyük sanatçı kişiliğinin gücü ve geniş kültürünün etkisiyle, gözleme ve deneye dayanan büyük bir nesnellik ve doğruluk çok daha fazla öne çıkmıştır.

Balzac'ın sanatçı oluşunda, öz yaşam deneylerinin büyük bir rolü olmuştur. Daha delikanlılık yaşlarında, yalnız bir yaşamın sıkıntılarını çekmişti. Sonraları ticarete atılma hevesine kapılmış, kitabevi açmış, basımevi kurmuştu. Bütün bu girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış, iflas etmiş, yıpratıcı hukuksal ilişkiler ve davalar arasında bunalmıştı. O, bütün bu kişisel deneyimleri sayesinde, yaşadığı dönemde egemen olan toplumsal gücün –ekonomide, siyasette, sanatta, ahlakta parayı amaç edinen burjuvazinin– bu yoldaki manevra ve oyunlarını çok yakından öğrenmiş ve bu gözlemlerini yapıtlarının en önemlilerine konu yapmıştır.

Tam anlamıyla yazar olan Balzac, yaşamı boyu karşılaştığı her koşulda, tavan arasında ömür sürdüğü günlerde olduğu ka-

dar, zenginleşip lüks içinde yaşadığı evrelerde de, durmaksızın insanları ve olayları gözlemiş, izlenimlerini çok güçlü sanatçı yeteneği ile yoğurup değerini her zaman korumuş olan başyapıtlar yaratmıştır.

On dokuz yıl boyunca, her gün 12-16 saat yazı masasının başından kalkmayan Balzac, ölümüne kadar ürettiği doksan kadar yapıtını “İnsanlık Komedi”ni genel başlığı altında topladı.

Balzac, “İnsanlık Komedi”ni şu ana bölümlere ayırır:

Paris yaşamından sahneler (*César Birotteau*, *Cousin Bette*, *Le Cousin Pons*); siyasal yaşamın sahneleri; askerlik yaşamı sahneleri; köy yaşamı sahneleri; felsefe incelemeleri.

Gerçekçi sanatın en olgun örneklerini veren Balzac’ın yapıtlarında, coşkun yaradılışın yansıdığı hayal ürünü kişiler, bunların çalkantılı duyguları, yer yer de olağanüstü serüvenlerin ördüğü bir romantizm görülür.

Balzac’ın son anlarını inceleyen bir eleştirmen, yazarın dilinin kente olduğu kadar, kırsal yöreye de egemen olduğuna değinerek şöyle der:

Kapitalist üretimin egemen olduğu bir toplumda, kapitalist olmayan üretici de kapitalist kavramların egemenliği altındadır. Gerçek ilişkileri anlatmadaki derin kavrayışıyla ve büyük bir doğrulukla gerçeği yansıtışında başarı gösteren Balzac, *Köylüler* adlı romanında, bunu şöyle dile getirir: Küçük köylü, tefecisine hoş görünmek için ona bir armağan sunuyormuş gibi görünmeden, tefecinin her işini bedava yapar. Çünkü kendi öz çalışmasıyla giderlerini karşılayamaz. Öte yandan tefeci de bir taşla iki kuş vurur; bir ücret ödemekten kurtulur ve yavaş yavaş, kendi toprağını işlemeyi bırakarak, çöken köylüyü ağının içine alır.*

* Bu yazı için şu iki kitaptan yararlandım: *Büyük Yazarlar*, André Billy, çev. İhsan Akay, Varlık Yayınları, 1950, s. 44-50; *Fransız Edebiyatı Tarihi*, Daniel Mornet, çev. Nevin Yürür, 1946, s. 217-220.

I

TILSIM

1830 yılı Ekim ayının sonlarına doğru bir gün, genç bir adam, esas itibarıyla vergilendirilebilir bir tutkuyu koruma altında tutmakta olan kanuna uygun olarak, oyun salonlarının kapılarını açtıkları saatte Palais Royal'e* girdi. Fazla tereddüt etmeden 36 numaralı kumarhanenin merdiveninden çıktı.

Bir bölmenin arkasındaki gölgeli köşeye çömelmiş duran uçuk benizli ve uğursuz çehresiyle ufak tefek bir ihtiyar birdenbire ayağa kalkarak sert bir sesle azarlarcasına seslendi:

“Lütfen şapkanızı verin, mösyö!”

Bir kumarhaneye girdiğiniz zaman kanun öncelikle başınızdan şapkanızı çeker alır. Bu, acaba ilahi bir işaret midir? Yoksa elinizden bir rehin almak suretiyle sizinle yapılmış bir tür şeytani anlaşma mıdır? Ya da paranızı cebinizden çekecek olanların karşısında saygılı bir hali sürdürmeye sizi mecbur bırakmak maksadıyla mıdır? Belki de cemiyetin bütün batakhanelerinde pusu kurmuş olan zabita, şapkacınızın ismini veya şapkanızın içine yazmışsanız sizinkini öğrenmek niyetindedir. Nihayet bu, kafatasınızın ölçüsünü alıp kumarbazların zihinsel kabiliyetleri hakkında faydalı bir istatistik elde etmek maksadıyla da yapılıyor olabilir.

* Palais Royal: Fransa'nın başkenti Paris'te bulunan Kraliyet Sarayı. Aynı zamanda bir çekim merkezi ve sosyalleşme alanıdır. Sarayda, avlularda ve galerilerde birçok tiyatro ve gösteri merkezi, restoranlar, kahvehaneler, butikler ve kumarhaneler bulunmaktadır. Sarayın bu açıdan en görkemli dönemi 1780-1830 yılları arasındır. (Bu ve bundan sonraki dipnotlar aksi belirtilmediği sürece Türkçe editörüne aittir.)

Bu hususta kumarhane idaresi tam bir sessizlik içerisinde-
dedir. Yalnız şunu biliniz ki yeşil masaya doğru bir adım at-
tığınızda şapkanız artık sizin olmaktan çıkmıştır; tıpkı kendi
kendinize de sahip olmadığınız gibi. O andan itibaren kendi-
niz, servetiniz, şapkanız, bastonunuz ve paltonuzla tamamen
kumarın malı olursunuz. Oradan çıktığınızda kumar size yine
de bir şey bıraktığını, eşyanızı iade etmek suretiyle acı bir alay-
cılıkla gösterecektir. Eğer şapkanız yeniyse, kendinize bir ku-
marbaz kılığı edinmek lüzumunu pahalı bir tecrübeyle öğren-
miş olursunuz.

Kenarları şans eseri hafifçe yıpranmış şapkasına karşılık eli-
ne tutuşturulan markayı alırken genç adamın sergilediği hayret,
onun henüz masum bir ruh taşıdığını yeterince gösteriyordu.
Hiç şüphesiz genç yaşından beri kumarbazların coşkun zevk-
lerle dolu hayatı içinde sefil bir ömür geçirmiş olan ufak tefek
ihtiyar, ona donuk ve cansız bir bakış fırlattı. Bir filozof bu ba-
kışı görecekti olsaydı, orada, hastane hayatının sefaletlerini, iflasa
sürüklenenlerin serseri ömürlerini, yığın yığın intihar tutanak-
larını, ömür boyu hapis cezalarını ve Guazacoalco'ya* sürgüne
gönderilenlerin yolculuklarını okurdu. Uzun ve soluk çehresi
artık sadece jelatinli d'Arcet** çorbalarıyla beslenen bu adam,
en basit seviyesine kadar düşmüş tutkunun solgun bir simgesi-
ydi. Yüzünün kırışıklıklarında eski işkencelerin izleri görünüyordu.
Cılız aylığını eline aldığı gün bunu kumara verdiği besbelliydi.
Yediği kamçı darbelerine artık aldırış etmeyen güçsüz beygirler
gibi hiçbir şeyden üzüntü duyduğu yoktu. Elindeki avucunda-
kini verip çıkan kumarbazların için için elemlemelerine, sessiz
ilenmelerine, şaşkın bakışlarına karşı daima hissizdi. Bu adam,
ete kemiğe bürünmüş kumardı.

* Guazacoalco: Meksika'da (Vera Cruz) kurulmuş bir Fransız kolonisi.

** Jean-Pierre-Joseph d'Arcet (1777-1844): Fransız kimyacı ve sanayici. Kasaplık
hayvan kemiklerinden jelatin elde ederek bunu gıda maddeleriyle birlikte işlemek
suretiyle halk sağlığına katkıda bulunmuştur. Bu gıda maddeleri hastanelerde ve
halka yemek veren yerlerde kullanılmıştır.

Genç adam bu uğursuz suratlı cehennem bekçisinin yüzüne bakmış olsaydı belki de kendi kendine, ‘Bu adamın kalbinin yerinde artık iskambil destesinden başka bir şey kalmamış!’ diyecekti. Meçhul delikanlı, her batakhane­nin kapısına olduğu gibi oraya da tiks­inmeyi yerleştiren ilahi el tarafından oturtulduğu şüp­he götürmeyen bu canlı nasihati dikkate almadı. Altın sesinin, büyük bir iştahla kabarmış hisleri baş döndürücü bir çekimle ele geçirdiği salona kararlı adımlarla girdi. Bu genci oraya sevk eden şey, Jean-Jacques Rousseau’nun derin anlamlı cümleleri içinde belki de en mantıklısı olan şu hazin düşünceydi: “Evet, bir insanın kumar oynamasını anlayabilirim; yeter ki bu, ölümle kendisi arasında sadece tek bir kuruşunun kaldığını fark ettiğinde olsun.”

Akşamları kumarhanelerin adı bir şiiri vardır; fakat kanlı bir dram gibi tesirleri sağlamdır. Salonlar seyircilerle ve oyuncularla, ısınmak için orada siftinen yoksul ihtiyarlarla, titrek çehreli insanlarla, şarapla başlayıp Seine Nehri’nde nihayet bulması kaçınılmaz içki âlemi sahneleriyle dolar. İhtiras oraya dolup taşar, fakat aktör adedi o kadar çoktur ki, kumar iblisinin yüzünü kar­şidan görmenize engel olur. Akşam seansı gerçekten bir bando­dur ve bu bandoda tekmil oyuncu topluluğu haykırır, orkestrayı teşkil eden her alet kendi parçasını çalar. Orada, eğlence arama­ya gelmiş saygıdeğer pek çok insan görebilirsiniz. Bunlar sevir zevkini veya oburluk zevkini tatmin etmek için nasıl bir ödeme yaparlarsa ya da ucuz tarafından üç aylık yakıcı pişmanlık satın almak için bir tavan arası katına nasıl giderlerse, burada da öylece ödeme yaparlar.

Fakat kumarhanenin açılma saatini sabırsızlıkla bekleyen bir adamın ruhunda ne büyük bir coşku ve ne büyük bir güç bulunduğunu bilir misiniz? Gündüz kumarbazıyla gece kumarbazı arasında, kanıksamış bir kocayla sevgilisinin pence­resi altında kendinden geçen âşık arasındakine benzer bir fark vardır. İhtiras bütün heyecanı­yla, ihtiyaç da gerçek korkunç-

luğuyla ancak sabahleyin kendini gösterir. Hakiki kumarbazı, yemek yememiş, uyku uyumamış, yaşamamış, düşünmemiş bir kumarbazı o zaman görebilirsiniz. Yaptığı kazanç hesapları onu öyle şiddetle kamılamıştır ve oynadığı bir el “otuz-kırk”* oyununun tesiriyle öyle ızdırıp içindedir ki! O uğursuz saatte, sakinliği insana korku veren gözlerle, sizi ele geçiren çehrelerle, iskambil kğitlerini kaldıran ve yutan bakışlarla karşılaşırsınız. O sebeple kumarhaneler ancak seansları başladığı saatte eşsizdirler. İspanya’nın boğa güreşleri varsa, Roma gladyatrlere sahip olduysa, Paris de cazip ruletleri ve seyircilerin ayaklarını kayma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmadan oluk gibi kan aktığını görme zevkini onlara sağlayan Palais Royal’iyle övünür. şu sahneye hele bir göz atınız, giriniz... Ne ıplak manzara! İnsan boyunda yağlı bir kğitla kaplı duvarlarda i açıcı tek bir resim yok. İntiharı kolaylaştıracak bir çivi bile akılmamış. Döşeme tahtası pis ve aşınmış. Odanın ortasını boyu eninden büyük bir masa kaplıyor. rts, altının sürtünmesiyle aşınmış olan bu masanın etrafına sıkıca dizilen hasır sandalyelerin sadeliği, servet ve lüks uğrunda mahvolmak için oraya gelen insanların lükse karşı olan hayret verici kayıtsızlıklarını gösteriyor. İnsan-daki bu zıtlık, ruhun kendi üzerinde kuvvetli tepki yarattığı her yerde ortaya çıkar. şık, sevgilisini ipeklere sarmak, ona yumuşak şark kumaşları giydirmek ister ama çoğu zaman ona kötü bir ot şilte üstünde sahip olur. Gz yükseklerde olan, uşaklık çamurunda yüzerken kendini gücün doruğunda düşler. Tüccar, rutubetli ve sağlıksız bir dkknda sürünürken, ilk mirasçısı olan oğlunun, kardeşler arası bir izaleyi şy davası neticesinde kovulacağı koskoca bir konağı hayalinde canlandırır. Kısacası, bir zevk evinden daha zevksiz yer var mıdır acaba? Garip bir hal işte! İnsan, kendi kendine karşı daima zıtlık halinde, ümitlerini o andaki acılarıyla ve acılarını da sahip olmadığı bir gelecekle

* Otuz-kırk: Oyun salonlarında 52’lik kğit destesiyle oynanan yirmi bir türü eski bir şans oyunu.

aldatarak bütün hareketlerine tutarsızlık ve zayıflık damgasını vurur. Bu dünyada tam olan tek şey felakettir.

Genç adam salona girdiği zaman orada daha önce gelmiş birkaç kumarcı bulunuyordu. Yeşil masanın etrafında dazlak başlı üç ihtiyar kayıtsızca oturmaktaydı. Diplomat çehrelerini andıran donuk ve alçıdan yapılmış gibi hareketsiz yüzleri, bıkkın ruhları, kalplerinin nikâhlı karılarına ait kişisel malları kumar masasına koyarken bile çarpmayı çoktan unutmuş olduğunu gösteriyordu. Siyah saçlı ve çehresi zeytuniye çalar renkte genç bir İtalyan, masanın bir ucuna dirseklerini dayayıp rahat rahat oturmuş, bir kumarbaza, “Evet!”, “Hayır!” diye haykıran, o kimden çıktığı belli olmayan sesleri dinler gibi görünüyordu. Bu Güneyli simada para ve tutku seziliyordu. Yedi sekiz seyirci oyuncuların etrafında bir izleyici safı oluşturmuş, talihin cilvelerinin hazırladığı sahneleri, aktörlerin yüzlerini, paraların ve bankocu küreklerinin hareketlerini görmek için ayakta bekliyordu. Bu aylak insanlar, orada, celladın bir kafayı uçuşunu seyreden Grève meydanı seyircileri gibi sessiz, hareketsiz ve dikkat içindeydiler. Sırtında havı dökülmüş elbisesiyle uzun boylu zayıf bir adam, bir elinde karton, ötekinde toplu iğne tutuyor, kırmızının veya siyahın bahislerini işaret etmeye hazırlanıyordu. Bu, bulunduğu devrin bütün zevklerinden uzak yaşayan modern Tantalos’lardan,* hayalî paralarla kumar oynayan servetsiz hasislerden biriydi; bir hayal peşinde koşmak suretiyle sefaletine teselli arayan, fenalık ve tehlikeyle oynayışı genç papazların kudas ayininde İsa’nın etini ve kanını temsilen şaraba batırılmış ekmek yiyişini hatırlatan bir tür aklı başında deliydi. Kumarda şansını kendine çevirmekte usta olan ve hapis cezasından korkusu kalmamış eski mahkûmlara benzeyen kurnaz oyunculardan bir ikisi, birkaç el çevirip geçim

* Yunan mitolojisi tanrılarının Frigya kralı Tantalos’a verdikleri cezaya gönderme yapılmaktadır. Bu ceza, çok arzulanan bir şeye çok yakında olmasına rağmen asla erişememektir.

vasıtalاری olan belli bir kazancı ceplerine indirerek sıvışmak maksadıyla oraya gelmiş, bankonun karşısına yerleşmişti. İki yaşlı kumarhane garsonu kollarını kavuşturmuş tembel tembel geziniyor ve ara sıra sokaktan gelip geçenlere reklam panosu yerine geçmek üzere kendi bayağı suratlarını göstermek ister gibi pencerelerden bahçeye bakıyordu. Bankocuyla krupiyenin oyunculara o öldürücü donuk nazarlarla bakıp da tiz bir sesle, “*Faites le jeu!*” [Oyuna başlayın!] dedikleri anda genç adam salonun kapısını açtı. Sessizlik daha derinleşir gibi oldu ve başlar yeni gelene doğru merakla çevrildi.

Garip şey! Körelmiş ihtiyarlar, taş kesilmiş hizmetkârlar, se-yirciler ve kumar meraklısı İtalyan’a varıncaya kadar herkes bu yabancıyı görünce garip bir korkuya kapıldı. Acıların suskunlukla, sefaletin neşeyle ve üzüntünün ağırbaşlılıkla karşılanma mecburiyetinin bulunduğu bu salonda merhameti üzerine çe-kebilmek için çok bahtsız, bir sempati uyandırabilmek için pek zavallı ya da oradaki ruhları titretebilmek için hayli korkunç görünüşlü olmak gerekmez mi? Eh işte, genç adam içeri girdiği zaman bu donuk yüreklerde hareket uyandıran yeni algıda bun-ların hepsinden birer belirti vardı. Fakat sarışın başları devrimin bir işaretiyle kesilecek olan bakireler için cellatların da bazen yaş döktükleri görülmüş değil midir?

Oyuncular, ilk bakışta bu aceminin yüzünde korkunç bir sır okumuştı. Delikanlının genç çehresinde kederli bir güzellik var-dı; bakışları, heba olmuş gayretlerin, boşa çıkmış binbir ümidin ifadesini taşıyordu! İntiharın elemli sükûneti bu çehreye donuk ve hastalıklı bir solgunluk veriyor, acı bir tebessüm dudaklarının kenarlarına hafif kırışıklar çiziyordu; yüz ifadesinde iç acıtan bir teslimiyet görüntüsü vardı. Bulanıklığı belki de zevk ve eğlence yorgunluklarından kaynaklanan bu gözlerin derinliklerinde giz-li bir cin pırıldıyordu. Vaktiyle saf ve parlakken şimdi düşün-leşmiş olan bu asil çehreye acaba zevk ve eğlence hayatının kirli damgası mı vurulmuştu? Göz kapaklarının etrafındaki sarı hal-

kayı ve yanaklarındaki kızarıklığı doktorlar görse herhalde kalbinde ya da ciğerlerinde bir hastalık bulunduğuna hükmederler, şairlerse aynı belirtileri bilimsel çalışmaların yıpratıcılığı, lamba ışığında çalışmakla geçen uykusuz gecelerin etkisi olarak görürlerdi. Fakat araştırmacılık ve dehadan daha insafsız bir hastalık, hastalıktan daha öldürücü bir ihtiras bu genç çehreyi bozuyor, bu zinde adaleleri kasiyor, zevkle eğlenenin, araştırmacılığın ve hastalığın ancak şöyle bir değip geçtiği bu kalbi burkuyordu. Meşhur bir cani hapis haneye geldiği zaman mahkûmlar tarafından nasıl saygıyla karşılanırsa, işkencede uzman bu insan kılıklı zebaniler de bakışlarıyla varlığını keşfettikleri son derece büyük bir ızdırabı, derin bir yarayı öylece selamlamışlar ve bu yabancı delikanlının kendi sınıflarının prenslerinden biri olduğunu onun sessiz alaycılığındaki görkemli halden ve giysilerindeki zarif sefaletten anlamışlardı. Genç adam ince zevke uygun bir frak giymişti, fakat yelegeyle kravatının bitiştiği nokta, içinde çamaşır bulunmadığını düşündürecek derecede fazla ustalıklı tutturulmuştu. Kadın eli gibi güzel olan elleri pek temiz sayılmazdı, üstelik iki günden beri de eldiven giymez olmuştu! Krupiyenin ve kumarhane garsonlarının bile ürperti geçirmelerinin sebebi, bu zayıf ve ince çizgilerde, doğuştan kıvrıkcık bu sarışın ve seyrek saçlarda, hâlâ masumiyetin büyüünden ve çekiciliğinden izler bulunmasıydı. Bu çehre henüz yirmi beş yaşındaydı ve kötülük eğilimi orada rastlantısal bir şeymiş gibi görülüyordu. Taptaze bir gençlikle iktidarsız bir şehvetin yıkıcılığı bu çehrede henüz mücadele halindeydi. Karanlıkla aydınlık, yoklukla varlık, orada hem güzellik hem dehşet meydana getirerek çarpışıyordu. Delikanlı oraya yolunu şaşıran ısıltısız bir melek gibi gelmişti. Bundan dolayı, kötülüğün ve alçaklığın bütün o kıdemli üstatları, fuhşa atılan güzel bir kızı görünce merhamete gelen dişsiz bir kocakarı gibi bu acemi gence, “Çıkınız!” diye haykıracak dereceye geldiler. O, dosdoğru masa yönünde ilerledi, orada ayakta durdu, elinde tuttuğu bir altını hiç düşünmeden masanın üstü-

ne fırlattı. Altın siyahın üstüne yuvarlandı; sonra delikanlı, mızıkçılıktan ve kararsızlıktan nefret eden sağlam ruh sahiplerine mahsus hem sakın hem ateşli bir nazarla krupiyeye baktı. Bu el etrafta o kadar büyük bir ilgi uyandırmıştı ki ihtiyarlar oyuna iştirak etmediler. Fakat İtalyan, zihnine giren bir fikre ihtirasla kapılarak önündeki altın kümesini delikanlının sürdürdüğü paranın ters tarafına koydu. Bankocu ne söyleyeceğini şaşırdı, nihayet boğuk bir sesle anlaşılmaz bir şeyler haykırdı:

*“Faites le jeu! Le jeu est fait! Rien ne va plus!”**

Krupiye kâğıtları açtı ve bu karanlık zevk düşkünlerinin kazançlarına ve kayıplarına karşı ilgisiz olduğu halde delikanlıya talih diliyor gibi göründü. Seyircilerden her biri de o altın sikkenin kaderinde bir facia ve asil bir hayatın son safhasını göreceklerini hayal etti; iskambillere takılı kalan gözleri pırıldadı, fakat bir delikanlının yüzüne, bir de iskambillere büyük dikkatle bakmalarına rağmen onun soğuk ve işi olurlarına bırakan çehresinde hiçbir heyecan eseri göremediler.

Krupiye sonucu resmen haber verdi:

“Kırmızı, çift, pas!”

Bankocunun fırlattığı katlanmış kâğıt paraların birer birer önüne düştüğünü görünce İtalyan'ın göğsünden bir tür boğuk hırıltı çıktı. Delikanlıya gelince, o ancak kürek önüne doğru uzanıp da elinde kalan son Napolyon altınını çekip götürdüğü zaman iflas ettiğini anladı. Fildişi kürek altına çarparak sert bir ses çıkardı ve sikke bir ok hızıyla kasanın önünde serili para yığınının katıldı. Yabancı genç yavaşça gözlerini yumdu, dudakları soldu, ancak çabucak gözlerini tekrar açtı, dudakları yeniden mercan gibi kızardı ve hayatta kendisi için esrarengiz hiçbir şey kalmamış bir İngiliz tavrı takınarak çekip gitti. Ayrılırken, ümidi kırılan oyuncuların çoğu kez seyircilere yönelttikleri o hazin bakışlarla etrafa bakıp bir teselli bile dilenmemişti. Bir saniyelik

* Bankocu, önce bahis yapmaya davet ediyor, ardından bahsin kapandığını bildiriyor.

zamana ne kadar çok olay sığıyor ve bir zar atışında ne çok şey saklı bulunuyor!

Krupiye, Napolyon altınını başparmağıyla işaret parmağı arasında tutarak hazır bulunanlara gösterdikten ve bir an sustuktan sonra gülümseyerek:

“Herhalde bu son fişegiydi,” dedi.

Kumarhanenin gediklilerinden biri, etrafında bulunan ve hepsi birbirini tanıyan oyunculara bakarak:

“Kaçgın biri kendini suya atmaya gitti,” diye karşılık verdi.

Hizmetkâr burnuna bir tutam enfiye çekti ve:

“Kader!” dedi.

İhtiyarlardan biri arkadaşlarına İtalyan’ı işaret ederek ilave etti:

“Biz de mösyö gibi yapsaydık!”

Herkes talihli oyuncuya baktı. İtalyan titreyen elleriyle paralarını sayıyordu:

“Kulağıma bir sesin, kumarın bu delikanlının umutsuzluğu karşısında kazanacağını söylediğini işittim,” dedi.

Bankocu ilave etti:

“Kumarbaz değilmiş; yoksa parasını üçe ayırır, kazanma ihtimalini artırırdı.”

Genç adam, kapıcının önünden şapkasını istemeden geçip gidiyordu. Fakat ihtiyar bekçi köpeği bu paçavranın kötü bir şey olduğunu gördüğü için hiçbir şey söylemeden onu kendisine iade etti; delikanlı, mekanik bir hareketle markayı geri verdi ve merdivenlerden indi. İnerken, “Di tanti palpiti”^{*} ariasını ıslıkla çalıyordu, fakat o kadar zayıf bir nefesle ki bu ariyanın nefis nağmelerini kendisi bile zor işitiyordu.

Biraz sonra Palais Royal galerilerinin altındaydı, Saint Honoré sokağına kadar yürüdü, Tuileries’ye saptı ve bahçeden kararsız adımlarla geçti. Bir sahrada yürüyor gibiydi. Yolda sürtünüp geçtiği adamları görmüyor, etrafındaki halkın gürül-

* “Di tanti palpiti”: Voltaire’in *Tancredi* trajedisini esas alarak Rossini’nin bestelediği *Tancredi* adlı operadan bir ariya.

tüsü arasında yalnız bir tek ses, ölümün sesini işitiyordu; vaktiyle Adalet Sarayından Grève meydanına, 1793'ten beri dökülen kanlardan kıpkızıl olmuş o idam sehпасına doğru arabayla götürülen canilerinkine benzer sersemletici bir dalgınlık içinde kendini unutmuştu.

İntiharda bilinemez nasıl bir azamet, nasıl bir korkunçluk vardır. Pek çok kimsenin çöküşü, çocukların berelenmeyecek kadar alçaktan düşmesi gibi tehlikesizdir; fakat eğer mahvolan bir büyük adamsa, göklere kadar yükselmiş, ulaşılmaz bir cenneti uzaktan görmüştür ve çok yüksekte geliyor olmalıdır. Onu bir tabanca namlusundan ruhuna huzur aramaya sevk eden kasırgalar kim bilir ne kadar amansızdır. Nice genç yetenek, milyonlarca insanın ortasında, altın bıkkını ve can sıkıntısı içindeki bir kalabalığın karşısında dosttan yoksun, kadın tesellisinden mahrum, tıkılıp kalmış oldukları tavan arası katlarında solmakta, mahvolmaktadır. Bunu düşününce intihar daha da büyük ve korkunç gözüküyor. Gönüllü bir ölüm ile bir delikanlıyı Paris'e çağırın zengin emeller arasında nice planın, nice terk edilmiş parlak tasarının, üzüntünün, zorla bastırılmış feryadın, sonuçsuz girişimin ve boşa çıkmış şaheserin çarpıştığını Tanrı bilir. Her intihar hüznü dolu yüce bir şiirdir. Edebiyat okyanusunda şu iki satırlık haberle boy ölçülecek kadar yüksek ve kalburüstü bir eser bulabilir misiniz?

“Dün saat dörtte genç bir kadın Arts köprüsünün parmaklığından kendisini Seine Nehri'ne attı.”

Paris'e has bu kısa ifade karşısında dramlar, romanlar, her şey sönükleşir, hatta karısını ve ailesini ihmal eden [İngiliz romancı] Sterne'in bile okudukça ağladığı, şimdi kaybolmuş bir kitabın kapak yazısını oluşturan şu başlık bile:

“Çocukları tarafından hapse atılan şanlı Kaërnavan kralının sızlanmaları.”

Yabancı delikanlı, yırtık bayrakların savaş meydanında çırpınışı gibi ruhunda lime lime dalgalanan birbirine benzer binbir düşünce altında ürperdi. Zihnini ve hatırasını doldu-

ran yükü bir an bırakıp tepeleri meltemin tesiriyle yeşillikler arasında hafif hafif sallanan çiçeklere dalsa bile çok geçmeden intiharın ezici düşüncesiyle depreşen bir hayat çırpınması içinde gözlerini gökyüzüne kaldırıyordu. Orada, yine ölmeyi tavsiye eden külrengi bulutlar, gam dolu rüzgâr esintileri ve ağır bir hava vardı. Kendinden evvel ölenlerin ölmeden önceki son garipliklerini düşünerek Royal köprüsüne doğru yürüdü. Lord Castlereagh'in,* gırtlığına bıçak saplamadan önce en bayağı ihtiyacını defetmiş olduğunu ve akademi azası Auger'nin** ölme doğru giderken enfiye çekmek için enfiye kutusunu yanına aldığını düşünerek gülümsüyordu. Bu garip hareketleri tahlil etmekle ve kendi kendini yoklamakla meşgulken yanından geçen bir hal hamalına yol vermek üzere köprünün parmaklığına doğru geriledi, fakat hamal ona sürtündü ve ceketinin yeni hafifçe tozlandı; o zaman delikanlı bu kol yenini özenli bir şekilde silkerek temizliyor oluşuna kendisi de şaşırdı kaldı. Kemerin doruk noktasına gelince acı acı suya baktı. O anda yanı başında paçavralar giyinmiş bir ihtiyar kadın gülererek:

“Boğulmak için suya atlamanın hiç havası değil. Seine Nehri öyle pis, öyle soğuk ki!” dedi.

Delikanlı, cesaretinin coşku halinde olduğunu gösteren tertemiz bir tebessümle güldü, fakat ileride, Tuileries iskelesinde, üzerinde koskoca harflerle “BOĞULANLARA YARDIM” ibaresi yazılı bir tabela asılı barakayı görünce birdenbire ürperdi. Gözünün önüne, insan sevgisini kuşanmış ve boğulan biçarelerin suyun yüzüne çıktıkları zaman kafalarını kıran o asil küreklere yapışarak imdada koşar vaziyetteki Müfettiş Dacheux*** geldi; onun

* Lord Castlereagh (Vikont Castlereagh, 1769-1822): İngiliz diplomat Robert Stewart. 1819 yılında Manchester'da yaşanan Peterloo Katliamı sonrasında kapıldığı paranoya nedeniyle bir kâğıt bıçağıyla kendi gırtlığını keserek intihar etmiştir.

** Louis Simon Auger (1772-1829): Akademi üyesi Fransız gazeteci, edebiyat eleştirmeni ve oyun yazarı. Kendisini Pont des Arts köprüsünden Seine Nehri'ne atarak intihar etmiştir.

*** Louis-Victor Dacheux: Paris halkına yararlı hizmetlerde bulunmuş bir polis müfettişi.

meraklı halkı etrafına topladığını, doktor araştırdığını, tütsüler hazırladığını görür gibi oldu. Bir ziyafetin zevkiyle bir dansözün tebessümü arasında karalanıvermiş gazeteci yakınmalarını hayal etti; kendisini sudan çıkaran kayıkçılara Seine polis müdürünün saydığı paraların şıkırtısı kulaklarında çınladı. Ölüsü elli frank ediyordu, fakat hayattayken arkası olmayan, dolsuz ve yersiz yurtsuz yetenekli bir adam, kendisini önemsemeyen devlete faydasız, tam bir toplumsal hiçlikten ibaretti. Güpegündüz ölüm gözüne pek çirkin göründü ve cesedini hayatının büyüklüğünü inkâr eden bir topluma tanınmaz halde teslim etmiş olmak için geceleyn ölmeye karar verdi. Bunun üzerine yoluna devam etti ve vakit geçirmek isteyen işsiz bir adam tavrı takınarak Voltaire rıhtımına doğru ilerledi. Rıhtımın köşesinde, köprü kaldırımını sonlandıran basamakları inince korkuluk üstüne dizilmiş kitaplar dikkatini çekti; az kalsın bir iki tanesi için pazarlığa girişecekti. Gülümsedi, kalender bir tavrıla ellerini cebine soktu ve soğuk bir küçümsemeyle karışık kayıtsız tavrını takınmak üzereyken, cebinde cidden hayali denebilecek bir para şıkırtısı işiterek şaşırdı. Yüzü bir ümit tebessümüyle aydınlandı ve bu tebessüm dudaklarından çehresinin çizgilerine, alına yayıldı, üzgün bakışlı gözlerini, solgun yanaklarını aydınlattı. Bu saadet kıvılcımı, alevın kül edip bitirdiğı bir kâğıt parçası üzerinde koşuşan ateş kalıntılarını andırıyordu, fakat yabancı delikanlının çehresi de o kara küllerin akıbetine uğradı; elini telaşla cebinden çıkarıp baktığı zaman üç tane metelik görmüş, yüzü tekrar hüzne bürünmüştü.

“Sadakanıza muhtacım! Allah rızası için bir ekmek parası!”

Şiş suratlı, paçavralar ve kurum içinde genç bir baca temizleyicisi, bu adamın cebindeki son meteliğı de çekip almak için avucunu açıyordu.

Küçük Savoie’lıdan iki adım ötede, bir keçe parçasının ortasını delip elbise yerine boynuna geçirmiş utangaç, hastalıklı, sefil bir ihtiyar, kalın ve kısık bir sesle:

“Gönlünüzden ne koparsa, size dua ederim...” diyordu.

Fakat genç adam ihtiyarın yüzüne bakınca beriki sustu ve para istemekten vazgeçti; belki de bu elem dolu çehrede kendisinininkinden daha koyu bir sefalet belirtisi görmüştü.

“Bir sadaka! Bir sadaka!”

Yabancı, cebindeki parayı çocuğa ve ihtiyara verdikten sonra kaldırımdan indi, evlere doğru yürüdü. Seine Nehri’nin gamlı manzarasına artık tahammül edemiyordu. Dilenciler delikanlıya:

“Tanrı uzun ömürler versin!” diye dua ettiler.

Yarı ölü haldeki adam satılık resim sergileyen bir tezgâhın önüne geldiği sırada, gösterişli bir arabadan inen bir genç kadınla karşılaştı. Beyaz yüzü, zarif bir şapkanın sateniyle çok uyumlu şekilde çerçevelenen bu güzel kadını zevkle seyretti. Onun biçimli duruşuna, güzel tavırlarına hayran olmuştu. Arabanın basamağından inerken hafifçe yukarı doğru sıyrılan eteğin altından, gergin beyaz çorapların içine saklanmış zarif hatlı bir bacak göründü. Genç kadın dükkâna girdi, orada albümler ve taş basması resim koleksiyonları için pazarlık etti; satın aldığı şeylerin birkaç altın tutan parasını verirken altınlar tezgâhın üstünde şıkırdadı ve pırıldadı. Kapının önünde, sözde camekânın içindeki resimleri seyretmekle meşgul olan delikanlı bu yabancı güzel kadınla birdenbire göz göze geldi. Genç adamın kadına yönelttiği bu bakış, bir erkeğin yoldan gelip geçenlere gelişi güzel kayıtsız nazarlar fırlatan bir kadına yöneltebileceği bakışların en keskiniydi. Onun bu hareketi aşka ve kadına veda selamıydı! Lakin bu son ve büyük sorgulama anlaşılamadı, o uçarı kadının kalbinde bir hareket uyandırmadı, yüzünü kızartmadı, gözlerini yere indirtmedi.

O bakış bu kadın için ne anlam ifade ediyordu? Fazladan bir hayranlık, bir erkek kalbinde estirilmiş bir arzu değil mi? O akşam bu güzel kadın, bu bakışı hatırlayacak ve ‘Bugün güzeldim,’ diye tatlı tatlı düşünecekti.

Genç adam hemen yerini değiştirdi ve arabasına binmekte olan kadına dönüp bakmadı. Atlar hareketlendi ve bu son lüks ve

zarafet manzarası da, kısa sürede silinecek kendi hayatı gibi delikanlının gözleri önünden silindi. Genç adam dükkânların hizasınca tasalı adımlarla yürüdü. Vitrinlerde sergilenen eşyaları kayıtsız bakışlarla seyrediyordu. Dükkânlar bitince Louvre’u, Ens-titüyü, Notre-Dame kulelerini, Sarayınkileri ve Arts köprüsünü gözden geçirdi. Gökyüzünün gri renklerini aksettiren bu binalar kasvetli bir çehre sergiliyor, göğün ölgün ışıkları, güzel bir kadın gibi çirkinliğin ve güzelliğin izahı güç kaprislerine boyun eğen Paris’e ürkütücü bir görünüm veriyordu. Tabiatın kendisi bile bu ölüm adayını acılı bir sarhoşluğa gömmeye çalışıyordu. Genç adam, gevşetici tesiri sinirlerimizdeki akımlarla yayılan bu zararlı güçle karşı karşıya kalarak vücudunun azar azar akışkan bir hal aldığını hissetmekteydi. Bu can çekişmenin fırtınaları onda dalgaların kımıldanışını andıran bir izlenim uyandırıyor, binaları ve insanları ona, içinde her şeyin dalgalanarak hareket ettiği bir sis arasından gösteriyordu. Fiziksel tabiat tesirlerinin ruhu üzerinde meydana getirdiği kıpırdanmalardan kurtulmak istedi ve hislerini bastırmak ya da antika eşya pazarlığı yaparak ortalığın kararmasını beklemek üzere bir antikacı dükkânına doğru ilerledi. Bu yaptığı, sehpaye giderken dizlerinin bağı çözülen idam mahkûmlarınıninki gibi bir tür cesaret ve kuvvet dilenciliği idi. Fakat yakında öleceği düşüncesi delikanlıya bir an için iki âşığı olan bir düşes metaneti getirdi ve dudaklarında sarhoşlara mahsus sabit bir tebessümle elini kolunu sallayarak dükkâna girdi. Kendisi de zaten hayat veya ölüm sarhoşu değil miydi? Dükkâna girince biraz önceki baş dönmesi tekrar başladı. Etrafındaki eşya garip renklere bürünmüş veya hafif hafif kımıldıyor gibi görünüyordu. Bunun sebebi herhalde kâh bir şelale gibi coşan, kâh durgun bir su gibi tembelliğe düşen kanının düzensiz akışıydı. İşine yarayacak nadir bir şey aramak için eşyayı şöyle bir görmek istediğini söyledi. Taze ve tombul yanaklı, kıvılcı saçlı ve samur kasketli bir delikanlı, üzerindeki olağanüstü süslerini [Fransız sanatçı] Bernard Palissy’nin dehasına borçlu

olan bir sobayı temizlemekle meşgul bir çeşit dişi Caliban* tavrırlı ihtiyar köylü kadına mağazayı emanet ederek genç adama uçarı bir tavrıla:

“Bakınız efendim,” dedi. “Bakınız! Aşağıdaki eşyamız sıradan şeylerdir. Fakat birinci kata çıkmak zahmetine katlarırsanız size Kahire’den gelmiş çok güzel mumyalar, birçok cilalı çanak çömlek, mağazamıza henüz gelen hakiki Rönesans ve fevkalade nefis oymalı abanoz eşya gösterebilirim.”

Yabancı adam, içinde bulunduğı o korkunç durumda bu çene kuvvetini, bu bezirgân gevezeliğini, dar kafalı insanların bir dâhiye yaptığı adi şakalar gibi dinliyordu. İşkenceye sonuna kadar dayanarak çocuğun sözlerini dinler gibi göründü ve kâh işaretle kâh tek kelimeyle karşılık verdi. Fakat belli etmeden sessiz kalma hakkını ele geçirmeyi bildi ve rahat rahat son hayallerine daldı. Bunlar müthiş şeylerdi. Genç adam şairdi ve onun şair ruhu burada beklenmedik şekilde koskoca bir besin kaynağı buluyordu; gelecekteki yirmi âlemin kalıntılarını önceden görüyor olmalıydı.

İlk bakışta mağazanın içini insani ve ilahi bütün eserlerin çarpıştığı karışık bir tablo olarak gördü. Doldurulmuş timsahlar, maymunlar ve boa yılanları, kilise vitraylarına bakıp gülümsüyor, büstleri ısırmak, lake eşyanın peşinden koşmak ya da avizelere tırmanmak ister gibi bir duruş sergiliyordu. [Mısır firavunu] Senusret’e ithaf edilmiş bir sfenksin yanında, [seramik ressamı] Madam Jaquotot tarafından üzerine Napolyon resmi yapılmış bir Sevr vazosu duruyordu. Dünyanın ilk günleriyle daha dünkü olaylar orada gülünç bir saflık içinde kaynaşıyordu. Bir kut-sal ekmek kabının üstüne bir kebab şişi oturtulmuş, cumhuriyet dönemine ait bir kılıç ortaçağdan kalma bir baltanın üstüne yerleştirilmişti. [Portre ressamı] La Tour’un pastelle çizdiği, bir bulut ortasında ve başında bir yıldızla çıplak bir Madam du Barry** kendisine doğru kıvrılarak uzanan halkaların neye yara-

* Caliban: William Shakespeare’in *Fırtına* adlı tiyatro eserinin bir kahramanı.

** Kontes Barry (Jeanne Bécu, 1743-1793): Fransa kralı XV. Louis’nin son metresi. Terör döneminde giyotinle idam edilmiştir.

dığını düşünerek bir Hintli çubuğunu zevkle seyrederek gibi görünüyordu. Hançerler, acayip şekilli tabancalar, gizli mekanizmalı silahlar gibi ölüm aletleriyle porselen çorba kâseleri, Saksonya tabakları, Çin işi yarı şeffaf fincanlar, antika tuzluklar, derebeylik zamanına ait şekerlikler gibi hayata ait eşya karmakarışık atılmış duruyordu. Fildişinden bir gemi, kaskatı bir kaplumbağanın sırtında pupa yelken yüzüyor; laboratuvarlarda kullanılan bir hava boşaltma tulumbası, şahane bir aldırmaazlıkla duran İmparator Augustus'un gözünü çıkarıyordu. Fransız ve Hollandalı belediye reislerinin birçok resmi, şimdi de hayattayken oldukları kadar hissiz bir halde bu eski eser karmaşasının ortasında yükseliyor ve bu eşya yığınının donuk ve soğuk bir nazarla bakıyordu. Yeryüzündeki bütün memleketler buraya kendi ilimlerinden birkaç kırıntı, kendi sanatlarından birer örnek getirmiş gibiydiler. Burası öylesine bir felsefe gübreligiydi ki içinde ne vahşinin çubuğu, ne saraylının sırmalı yeşil terliği, ne Faslının yatağanı, ne Tatar'ın putu, hiçbir şey eksik değildi. Burada askerin tütün tabakasından papazın kutsal ekmek kabına, hükümdar tahtının sorguçlarına kadar her şey vardı. Bu çok acayip eşyaya, bir de renklerin birbirine karışmasından ve aydınlıkla karanlığın ani zıtlıklar gösterişinden kaynaklanan binlerce yansımanın oluşturduğu ışık hareketleri eşlik ediyordu. Kulak, kesik kesik sesler işitir; hayal gücü, yarı kalmış facialar hisseder; göz, yarı örtülmüş parıltılar sezer gibi oluyordu. Nihayet, ince bir toz, kesişen açılar ve yılan-kavi giriftlikleriyle çok cazip görüntüler veren bütün bu eşyanın üzerini hafifçe örtüyordu.

Yabancı adam, medeniyetler, mezhepler, ilahlar, şaheserler, krallıklar, ipin ucunu kaçırmış eğlenceler, akıl ve cinnet eserleriyle tıklım tıklım dolu bu üç salonu, ilk önce her biri başka bir âlemi temsil eden çok yüzeyli bir aynaya benzetti. Bu bulanık izlenimden sonra hoşuna giden şeyleri seçmek istedi. Fakat etrafına baktıkça, düşündükçe ve hayale daldıkça vücudunu bir ateş kaplamaya başladı. Bu, belki de karnında haykıran açlığın tesisi-

riydi. Milletlere veya şahıslara ait varlıkların, kendilerinden sonra dahi hayatta kalan bu yığın yığın insani delilleri, delikanlının hislerini nihayet uyuşturdu; onu bu mağazaya sevk eden arzu tatmin edilmiş oldu. Gerçek hayattan çıkıp derece derece ideal bir âleme yükseldi, kendinden geçiş halinin o sihirli saraylarına girdi ve orada kâinat, gözüne parça parça ve ateşten çizgiler olarak göründü. Vaktiyle Pathmos'ta,* istikbal de Yuhanna'nın gözüne böyle alevler saçarak görünmüştü.

Izdırap çeken narin ve korkunç, karanlık ve parlak, uzak ve yakın bir çehre kalabalığı kitlelerle, sayısızca nesillerle ayaklandı. Mısır, siyah sargılara bürünmüş bir mumya halinde dimdik ve esrarengiz şekilde kumlarından yükseldi: Kendilerine bir mezar yaptırmak için halkları toprağa gömen firavunlar, Musa ve İbraniler ve çöl, kadim ve heybetli bütün bir dünya gözlerinin önünde hayal meyal canlandı. Büklümlü bir sütun üstüne oturtulmuş kar beyazı, taptaze, pek hoş bir mermer heykel ona eski Yunan'ın ve İyonya'nın şehvet dolu efsanelerinden söz etti. Ah! Kilden yapılma zarif bir Etrüsk vazosunun kırmızı zemini üstünde, [Yunan bereket tanrısı] Priapos'un önünde raks eden ve onu neşeyle selamlayan esmer genç kız resmini kim görse onun gibi tebessüm etmezdi? Vazonun karşısında bir Latin kraliçesi, ejderhasını sevgiyle okşamaktaydı. İmparatorluk Roma'sının hevesleri orada tamamen yaşıyor, [Romalı şair] Tibullus'ünü bekleyen ve gevşeklik içinde hayale dalmış olan [Jül Sezar'ın kızı] Julia, banyo yaparken, yataktayken ve süslenmekle meşgulken görülüyordu. [Romalı devlet adamı] Cicero'nun Arap tılsımlarının kudretiyle donanmış başı, hür Roma'yı hatırlatıyor ve delikanlının gözleri önüne [Antik Roma tarihçisi] Titus Livius'ün sayfalarını seriyordu: Genç adam orada Roma senatosunu seyretti: Konsül, baltalı muhafızlar, kırmızı şeritle çevrili cüppeler, forum kavgaları ve öfkeli halk, gözlerinin önünden bir rüyayı dolduran belirsiz çehreler gibi ağır ağır geçiyor ve bütün bu man-

* Pathmos: İncil yazarı Aziz Yuhanna'nın sürgünde yaşadığı ve İsa'nın kendisine görüldüğünü söylediği küçük bir Ege adası. Bu ada dilimizde "Batnaz" olarak anılmaktadır.

zaralara Hristiyanlık Roma'sı hâkim bulunuyordu. Gökleri resimleyen yağlı boya bir tabloda, altın yaldızlı bulutların ortasında ve meleklerin kollarında bakire Meryem güneşin ışınlarını utandıran bir parlaklıkla görünüyor, felakete uğrayanların dertlerini dinliyor ve yeniden hayat bulan bu ikinci Havva onlara tatlı tatlı gülümsüyordu. Delikanlı, Vezüv ve Etna yanardağlarının çeşitli lavlarından yapılmış bir mozaik parçasına dokunmakla ruhunun sıcak ve vahşi İtalya'ya doğru uçtuğunu hissediyordu. Borjia'ların* eğlence âlemlerine katılıyor, Abruzzo'da** koşuyor, İtalyan aşklarına iştah duyuyor, iri ve siyah badem gözlü beyaz çehreleri arzuyla düşünüyordu. Kabzası dantel gibi işlenmiş, pasları kan lekelerini andıran bir ortaçağ hançeri görüyor ve bir kocanın soğuk kılıcıyla sonlandırılan gece âlemlerini hayal edip ürperiyordu. Sırmalı ve ipek giysili, ufak çingiraklarla süslü küçük bir heykel, sivri tepeli ve uçları yukarı kalkık baklavaşapkasıyla Hindistan'ı ve dinlerini temsil ediyordu. Onun yanında, üzerine serilip yatmış Hintli rakkasenin kendisi kadar güzel bir hasırdan hâlâ sandal ağacının kokusu yayıliyordu. Gözleri patlak, eğri ağızlı ve çarpık kollu bir Japon ejderi, hep aynı olan güzellikten bıkarak çirkinliklerin çeşitliliğinde tarife sığmaz zevkler bulan bir milletin icatlarıyla ruhları uyarıyordu. [Heykeltıraş] Benvenuto Cellini'nin atölyesinden çıkmış bir tuzluk genç adamı yine Rönesans'ın göbeğine, sanatta ve ahlakta hiçbir kısıtlamanın kalmadığı, hükümdarların işkence seyretmeyi eğlence haline getirdiği, ruhani meclis üyelerinin, kendileri kibar fahişelerin koynunda yatarken sıradan papazlara bedensel zevkleri yasaklayan emirler verdikleri devre kadar götürüyordu. İskender'in zaferlerini, değerli akik taşı üstündeki oyma resimlerde; Pizarro katliamını,** fitilli bir arkebüzde; karmakarışık, coşkulu ve kanlı

* Borjia'lar: İtalyan ve İspanyol asıllı bir Papalık Devleti ailesi olup özellikle Papa VI. Alexandre (1492-1503) olarak iktidara gelen Rodrigo Borjia'nın yolsuzluk ve ahlaksızlık içeren davranışlarıyla tarihteki yerini almıştır.

** Abruzzo: Orta İtalya'da bir idari bölge.

*** Pizarro katliamı: İspanya kralı Charles Quint'in talimatıyla Francisco Pizarro'nun 1532 yılında Güney Amerika'da İnka İmparatorluğu'nu kanlı bir şekilde ele geçişi.

din savaşlarını bir miğferin içinde gördü. Sonra, miğfer siperliği-
nin altında hâlâ bir şövalye gözünün pırıltılarının görüldüğü, son
derece güzel işlenmiş ve cilalanmış Milano yapısı bir zırh, şövalye-
lik devrinin hoş sahnelerini canlandırdı.

Bu eşya, icat, moda, eser ve enkaz okyanusu, genç adama son-
suz bir şiir söylüyordu. Bu yığında şekiller, renkler, düşünceler
yeniden hayat buluyor, fakat ruha hitap eden bir bütünlük gö-
rülmiyordu. İnsan hayatına dair sayısız olayın gereksiz bir bol-
lukla üzerine atılmış olduğu bu muazzam paleti var eden büyük
ressamın taslaklarını şairin tamamlaması lazım geliyordu. Deli-
kanlı, dünyayı avucu içine alıp seyrettikten ve ülkeleri, asırları,
devirleri gözden geçirdikten sonra bireysel varoluşlara geri dön-
dü. Tekrar kendi kişiliğine büründü, bir tek kişi için fazla ağır ve
yorucu bulduğu milletlerin hayatını bir tarafa bıraktı ve tekrar
ayrıntılarla meşgul olmaya başladı.

Orada, [Hollandalı anatomist] Ruysch'un koleksiyonundan
çıkma balmumundan bir çocuk yatıyor ve bu güzel mahluk ona
kendi çocukluğunun neşelerini hatırlatıyordu. Tahitili bir genç
kızın peştamalının büyüleyici görüntüsü, onun ateşli hayal dün-
yasında, tabiattaki sade hayatı, gerçek faziletin lekesiz çıplaklığı-
nı ve insanoğlu için çok tabii bir ihtiyaç olan tembelliğin zevk-
lerini canlandırıyor; ona, duru ve durgun bir çayın kenarında
kendiliğinden yetişen leziz meyveli bir muz ağacının gölgesinde
sakin bir ömrün resmini çiziyordu. Sonra da gözüne ilişen bir
yığın deniz kabuklusunun sedef renklerinden çabucak etkilenip
yosun, fırtına ve deniz kokan mercanların da görünümüyle coşa-
rak birdenbire korsan oluyor, Lara rolünün iz bıraktığı o müthiş
şiire* bürünüyordu. Biraz ötede elyazması kıymetli bir dua ki-
tabını süsleyen zarif minyatürleri, gök mavisi ve yaldızlı işleme-
leri görüyor, denizin uğultusunu unutup, belirsiz bir huzur ve
sakinlik arzusuyla tekrar ilme ve incelemeye dönüyor, keşiflerin
elemden ve zevkten uzak rahat hayatlarını özliyor, hayalinde bir

* Lord Byron'un (1788-1824) 1814 yılında yayımlanan "Lara" şiiri.

papaz hücresinde uzanarak oval pencereden manastırın etrafını kuşatan çayırları, koruları, bağları seyre dalıyordu. Teniers'e ait birtakım resimler karşısında kendisini bir asker kıyafetine ya da bir amele sefaletine bürünmüş görüyor; başında is kokan kirli bir Flaman külâhiyla bira içip sarhoş olduğunu, Flamanlarla iskambil oynadığını, şişman bir köylü kadına tebessüm ederek baktığını hayal ediyordu. Mieris'in fırçasından çıkmış bir kar manzarası karşısında ürpertiler geçiriyor, Salvator Rosa'nın bir savaş tablosunu görüp kendini savaşta farz ediyordu. Bir Illinois savaş baltasını okşuyor, bir Kızılderilinin elindeki neşterle kafatasını yüzdüğünü hisseder gibi oluyordu. Üç telli bir kemençenin görüntüsü hoşuna gidiyor, onu hayalen bir şato sahibesinin eline veriyor ve bir akşam vakti bir ortaçağ şöminesinin yanında, yarı karanlıkta kaybolan hoşnut bakışların karşısında kemençenin hazin nağmelerini dinleyerek ilanıaşk ediyordu. Hayatını ve duygularını bu basmakalıp ve boş tabiatın gölgeleri üzerine öyle büyük bir cömertlikle serpererek bütün zevklere sarılıyor, bütün acıları yakalıyor, bütün varoluş kurallarına sahip çıkıyordu ki, adımlarının gürültüsü bir başka âlemin uzaklardan gelen sesi gibi, Paris uğultusunun Notre-Dame kulelerinden işitilişi gibi ruhunda yankılanıyordu.

Birinci kattaki salonlara giden iç merdiveni çıkarken duvarlara asılı ve merdiven basamaklarına dayalı kalkanlar, silah armaları, oymalı tahtadan yapılmış kutsal eşya dolapları gördü. Hayatla ölüm arasındaki sınırlarda oturup duran bu garip şekilli eşyanın ve bu olağanüstü eserlerin içinden geçerek bir rüyanın büyüü içinde yürüyordu. Sonunda, kendi varlığından dahi şüpheye düşmeye başladı; ne tamamen ölü, ne tamamen canlı, o garip eşyaya benziyordu. Yeni salonlara girdiği zaman gündüz ışığı solmaya başlıyordu, fakat orada yığılı duran altın ve gümüş hazinenin saçtığı pırıltının yanında zaten ışık bir işe yarayacak gibi değildi. Milyonlara sahip olduktan sonra tavan aralarında can veren müsriflerin en pahalı kaprisleri, insan çılgınlıklarının bu geniş pazar alanını dolduruyordu. Yüz bin franga mal olup